Андрэй З-і

РАКА

Навела-эпапея

Андрэй З-і (Андрэй Захарэўскі) нарадзіўся 26 сакавіка 1988 года ў Мінску. Дэбютаваў у «Маладосці» апавяданнем «Яйкі». Аўтабіяграфію пажадаў пакінуць «сухой»: «Прынамсі, няхай аўтар твора з'яўляецца ўяўленнем чытача».

Цяпер, успамінаючы жыццё, думаецца пра набытак, няхай быццам бы ўсё і загублена. А губляць заўсёды ёсць што: ці дрэва, ці ваду, ці агмень, ці камень, ці паветра, ці чалавека. Стыхійныя ўспаміны жывуць у бясчассі, яны паўтараюцца і паўтараюцца, часам нешта ў іх з'яўляецца і новае, а нейкая бліскаўка: жывінка, жарынка, капачка, пясчынка, бурбалка, крывінка — сыходзіць. Успаміны амаль не магчыма звязаць у храналагічны парадак, усё становіцца нібы ідэальным, ідэальна абагуленым, цэлым. Бог — гэта ўспаміны. Не толькі, не столькі шлях, колькі тое, што мы бяспынна пакідаем па-за ім.

Немаўля сядзела ў пялёстках і спазнавала кветку, сябе ў ёй, сваёй радзіме, усмоктваючы вуснамі гукі. Немаўля круцілася на сваіх бачках, ці ўзнімалася на рукі, ці сядзела на іх, а гукі так і ліліся ды ліліся ў звязках, яны ўсе былі напоўнены бясконцымі сімваламі. Буда ўсміхаецца з такой адкрытасці немаўля.

Кагадзе дзве поўнасцю белыя постаці гуляліся з дрэўкам, ахіналі яго адным камлём, у колцы, заручаючыся самім жыццём, што блізняты. Яно, дрэўка, слязілася, расілася, з ім было цяжка ладзіць, але гэта і быў стрыжань, пачатак, якім трэба авалодаць, займець яго, а з ім і сябе. Гэты ўспамін як выслізнуў з цемры невядомасці, усё адбывалася вокамгненна. Але я, напэўна, чую той ласкавы загад: «Засынай!» — і сама па сабе лячу, разбіваюся; хоць хочацца ўспомніць усё, а ўспамінаецца цемра. Цемра, між іншым, амаль паўсюдна, і адчуваецца, як яна кожны раз забірае ўсё большую частку цябе, нібы ты ўсё менш і менш існуеш. Вось-вось дачакаюся...

І я малюся. Я прашу з'явіцца мне, але з'яўляцца, мусіць, яшчэ няма каму. У тым узросце я не разумею гэтага, я нічога не разумела і не разумею цяпер, таму і пакінула сад. Але мяне ніхто не чакае дома, таму даводзіцца вярнуцца, як падаецца, назад. Аднак я варочаюся наперад.

Нават уверх. Я заўважыла, як зачапіўшыся, ускараскаўшыся на дрэва і седзячы на даўжэзным тоўстым суку, становішся галінай, працягам яго, я блытаюся, блытаюся. О Божа і Дзева, гэтыя суткі, гэтае сусветнае скрыжаванне. Бутон раскрываецца — я бачу, бачу: я акрыляюся, узвышаюся, і адчуваю жыццё. Вось яно ўсё перада мною, нада мною, пада мною — маё. І хоць ручак у мяне пакуль

небагата — іх толькі дзве, і зусім слабыя, — аднак я ўсё вытрымаю. Я буду. Дуб я. Раслі першыя ў маёй годнасці шчаслівыя пасынкі, расло вялікае жаданне ўсяго жыцця. Большала і большала выцягнутых да сонца краснага далоняў — пяшчоты хопіць на ўсіх, усіх вас зробіць свабоднымі, ашчаслівіць, абпаліць, ударыць па галаве. І далоні з прыгаршчамі кідаліся на маё сонца, купаліся ў ім, аднак хутка апамяталіся, бо знянацку, забыўшыся на перасцярогу, згаралі, гублялі сваё крэўнае і мізарнелі. З гэтай пары пасродкам лісткоў з прожылкамі мой рух набывае час і сум.

— Галінка стаіць у шкляной вазе.

— Сокі цэдзяцца з мяне праз нязручна зробленую ранку ў залатой сярэдзіне.

— Я гару, згараю. І — невядомая дагэтуль сіла ўздымае мяне — ляцець, ляцець.

— Цацкі, мае цацкі. А побач жалуды, з шапкамі і без, крамяныя і стромкія, упалыя і звялыя. Я іх імкнуся сабраць. Нібы яны ўсе аднолькавыя, як гавораць, адзін у адзін; аднак я збіраю кожны, падбіраю ў прыпол і хаваю іх пад сваім полагам.

— Я распусцілася... Свінні, яны ўсе пада мною, так я думала. Навалач! Яны стапталі мяне, разбілі, паламалі... Галінкі... Я раву, таму што я ўсё яшчэ веру.

— Малочная частка мяне над вадою і там, на мне пакідаюць свае сляды, каб перачакаць, выйсці сухімі з вады, а я захлынаюся ад цяжару.

— Вада паднімаецца, запаўняе сабою ўсё наваколле, усю далячынь. Бачыш, як я гнію, як мой асяродак робіцца каменем. Бачыш?

Урэшце, наверсе я нешта пачынаю атрымліваць. Гэта нябачна, нечутно, але ўвесь час там гэта прысутнічае. Відаць, я ведаю зашмат, і род, які раней з лагодай ухваляў мае назіранні, цяпер з усёю сваёю ветранасцю, на якую толькі здатны, хлабышча мяне іголкамі, лісцем, чапляе куксамі і тузае ўправа-лева, і на другое права, і на другое лева, і на трэцяе... Апусціўшыся амаль да самага долу, на апошні карэнны сук, я зламала яго, які зваліўся ніц і нарабіў гацi. У такі няблізкі мне свет паплыў.

Дрэвы і напраўду знікалі з лесу, неўзабаве і без дай прычыны. Знікалі пад уздзеяннем упартых механізмаў. Увесь той лес ствараў сёлы, а я ў гаспадарку не ішла — заставалася зазнаўкай-дзічкай. Я набралася вады, наўкола мяне чвякала, пералівалася, віравала. А я стаяла пад дожджыкам і вымывалася — надышоў Вадаліў. Я бачылася ў поўным росце. Вакол мяне ўсё блішча, зверху грымяць трубы. Быццам бы так урачыста, і мірыяды чырвонцаў, медзякоў, кроны і паўкроны ляцяць па вятрыску; разгулялася, разгулялася як толькі магчыма. Было бяспрэчнае адчуванне, што там, на памежжы жыцця і смерці, кара не вытрывала і трэснула. Гэта пацвярджалася з кожным з'яўленнем зоркі. Быў жар і пот. Усюды сплывала і плыло. Часам падавалася, што ўсю слізь, вільгаць і гніль прынесла я са сваёй трэшчыны, прарэхі, са сваёй болькі. Зверху і знізу хваляваліся зоркі, яны набрынялі вадою, скочваліся і вырасталі ў вялікі яркі шар, і ўсё паўставала азызлым і налітым, напаўнялася да таго месца, пакуль не выбухала, не разляталася на шматкі, не паказвала сваё нутро, сваю ідэю.

Вада адышла і застаўся незразумелы шлях — бездарожжа. Мне толькі і стаяць карчом, праз які ўваходзіла новае, прыладкоўвала да жыцця сваё пячорыстае цела.

Ах, ракападобнасць. Усё ўцякае, усё з'яўляецца, усё існуе і не існуе ў адначассе — жыццё ўва ўсім. Нішто — таксама жыццё!

Рак у мяне. Не тое, каб я дужа спалохалася — гэта мяне ўзрушыла, а потым засмуціла, бо ў любым выпадку для мяне не стане, ужо не стала, відаць, слабасці, нават свабоды. Цяпер я нібы адказваю за жыццё, за свае дзеянні, якія могуць прынесці злыбяду, пакуты іншым істотам. Бо адказваю, няхай гэта і пафасна гучыць, за зямлю. Так, выбару ў мяне і сапраўды няма. Я амаль не спужалася. Думаю, любы чалавек, не сказала б, што дакладна павінен, але так, павінен быць гатовым. Аднак якая б я ні была гатовая, варыць мне ўсё роўна даводзіцца. Ну, кацёл, горан, гарт — нешта вы павінны ў гэтым разумець.

Цяжка сказаць, калі свядома распачаўся наш сакрэт. Кропка адліку, клыпажок, тое, што можна сфатаграфаваць і зрабіць подпіс «На памяць». Святадзея. Можа, пачатак асталяваўся тут, калі я, прачыстая, упала ў калодзежную ваду акурат там, дзе крыніцы б'юць. І, прамоклая, стала віднаю наскрозь. Мусіць, я пераацаніла сваю моц, свой дар жыцця. І я збягаю ад крыніцы, але ўсё, што я маю, падзяляецца цяпер на да святой крыніцы і пасля. Думаю, тады ён і захацеў да мяне, і я ўжо адчувала прыхаваную повязь. Было неспакойна, памятаю, начамі дрыжэла ад холаду і пацела адразу, і рухі не слухаліся мяне. Усё ж гэта было, і я чакала вызваліцеля, новага жыцця.

Я кажу ж, тут было больш суму, чым пакут: так ці інакш праз гэты выбар, дзе выбару няма, праходзяць усе, аднак быццам нешта набліжаецца да цябе, становіцца амаль відавочным, і яно пастаяннае: у любым выпадку мы заўсёды вяртаемся да сябе ў лежбішча, зямлянку, лог.

Калі я адчула яго прысутнасць, сама пасунулася да яго, бо дужа крануў ён мяне за жывое, як я адрадзілася, як толькі што адчула сябе і сапраўды жывою. Ён амаль штодня бываў каля мяне, звычайна, тады выдавалася вольная хвіліна, ці звінеў у вушах, лю-лю-лю. Рак мілаваўся са мною, цалаваў, казытаў мяне сваімі казярожкамі, пакуль бугарок мой, узлобак не пульсаваў. Скажу, я была шчаслівая ў гэтым бунце, я гаспадарыла над ім, ён быў маім звярком, свойскім і ручным. Канешне, я не хацела быць з ім увесь час, мусіла некалі з ім развітацца — не заракайся. Бо цяжка сказаць, калі пачала яго чакаць, але тады і пачала пакутаваць ад яго. Віна! Адзін раз жывём!

Рак, трэба сказаць, заўсёды з'яўляўся сам, нібы вылазячы з нары, ён меў у гэтым поўную волю, і ў апошні час запанібрата лез у маё жыццё, усё роўна яно належала і яму. Рак патрабаваў ад мяне большага: адказнасці, высілкаў, часу. А сам пачаў піць усё дарэшты і расці, расці ўваччу. Рак шчупаў сваімі клешнямі, бессаромна агаляў мяне перад людзьмі, мацаў за вядомыя месцы, а то і рваў валасы, калі не слухалася; а я не слухалася, бо ён прыносіў мне боль. А быццам жа ўсё пачыналася любошчамі. Рак, ведаеце, як паўсюдны: што б я ні рабіла, адчувала яго пазнаку на ўсім, нібыта лёс — усеабдымны: сіла яго, моц агортвалі, хвалявалі мяне, я зноў уваходзіла ў ваду, у самае рэчышча, і грудзі сцінала ад прахалоды, сцюдзёнасці, грукала ў левы бок, ажно задыхалася, ажно галава кружылася. Мы скідалі з сябе ўсю сваю будзённасць, і намі апаноўвала свята, мы сустракалі раніцу, чакалі прыходу клёву. І вось тут, перад самым усходам, усшэсцем нешта Стральцом разрывала, тупым цяжкім металам, трушчачы грыб, яго галоўку і ножку, топчучы ўвесь радавод, усю грыбніцу, раўло ў вушах, чапляючыся за валасы і выдзіраючы цэлымі пакламі. Рэальнасць нагнятала і пераганяла мяне, каб дагнаць яе, не заставалася анічога. Раку — вось што мусіў зрабіць з мяне ён. Рак спраўляў уваходзіны, а ў рацэ раставаў мой боль, маё страчанае малалецтва. Паміж намі не стала сакрэтаў, ніякага чараўніцтва, мы былі ўжо адным цэлым, пакуль смерць...

Праходзячы вуліцай, я чула шэпт: «Рак, глядзі! Рак!» У мяне змянілася імя, цяпер назвалі па-іншаму, па-ягонаму, і нараклі гнілушкай.

У вольныя ад яго хвіліны, якіх ставала ўсё меней і меней, я амаль магла зразумець, што ад пакут усё-ткі ёсць адно збаўленне, і гэтага збаўлення акурат і хацелася. Жыццё наўкола запаўнялася беспрасветнай цемраддзю, каламутай. Рак выпаўз з майго сховішча, калі надышоў самы кароткі дзень у годзе, я ўбачыла яго, а калі схапілася за камень, думаючы, што так можна вызваліцца, не ўбачыла як ён знік! А з таго месца ў тое ж самае імгненне, калі яго не стала, узляцеў крумкач.

— Кар! — бадай нешта падобнае выкрыкнула стварэнне, нібы гэта ці заканчэнне, ці пачатак, а мова скону.

І кар, і кар, і кар... — з усіх бакоў узмахвалі тысячы крылаў. Каб вы далі мне веры, я гатовая аддаць усё, што ў мяне ёсць. Усё.